

УДК 330.1 (477)(045)

О.С.ДЕМИДОВА, канд. екон. наук

Харківський національний університет імені В.М.Каразіна

Т.М.КОЛЕСНИК, канд. екон. наук, Д.А.КОЛЕСНИК

Харківський національний університет міського господарства імені О.М.Бекетова

СУЧАСНИЙ СТАН ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У статті розглянуто економічний розвиток України на сучасному етапі. Наведені наступні показники: валовий внутрішній продукт і валовий національний продукт, чистий валовий продукт, національний дохід і таке інше.

В статье рассматривается экономическое развитие Украины на современном этапе. Приведены следующие показатели: валовый внутренний продукт, валовый национальный продукт, чистый валовый продукт, национальный доход и другие.

It article is showing economical development of Ukraine on the modern stage. We used next significations: gross domestic product; pure gross product; national income etc.

Ключові слова: валовий внутрішній продукт, національний дохід, господарство, національне багатство.

Розвиток цивілізації на сучасному етапі супроводжується наростанням впливу глобальних процесів які ще не мали місця 30-40 років тому. Зокрема, це стосується процесів які визначають характер і спрямованість розвитку світового господарства.

Нині суперечливо переплелися такі процеси як зміна глобальної концепції розвитку під впливом зміни моделі економічного домінування та регулювання у світі, загрозливе наростання дефіцитів усіх видів ресурсів та боротьби за контроль над ними, формування платформи ціноутворення на ринках ресурсів на основі волевиявлення не покупця а продавця, фінансіалізація, масове винесення основних виробництв реального сектору із розвинутих країн у країни що розвиваються, глобальні міграції, жорсткі об'єктивні потреби формування нового, ефективного, ресурсозберігаючого укладу виробництва, різке посилення боротьби за ринки збуту продукції та сфери життєвого простору, демографічні загрози, наростання домінування ТНК. Має місце криза парадигми розвитку економічних і фінансових систем розвинутих країн на основі боргового фінансування, а також соціалізації державних видатків. Наростають глобальні ризики, невизначеність майбутнього та глобальна нестабільність розвитку економіки та фінансів.

Це лише короткий перелік тих процесів які суттєво, а можливо докорінно змінюють глобальну модель економічного, соціального і духовного розвитку людства. За цих умов проблема виживання, конкурентоспроможності кожної окремої країни, особливо малої або середньої є не лише її внутрішньою справою. Умови для існування окре-

мих країн, зокрема України, сьогодні значною мірою визначаються світовим економічним порядком і можливостями пристосування до нових глобальних викликів.

Господарська система України пройшла у своєму розвитку ті ж стадії, що й інші економічні системи: виникнення, формоутворення (формування власних засад відтворення). На останній сходинці українська економіка перебуває й до цього часу [1].

Економіка будь-якої держави, як і світу в цілому, може бути охарактеризована системою макроекономічних (головних, узагальнюючих) кількісних і якісних показників. В Україні сьогодні з цією метою використовуються показники, що застосовувалися як у колишньому Радянському Союзі, так і в сучасній світовій статистиці. Вони утворюють так звану національну систему розрахунків.

Для вимірювання рівня обсягу національного виробництва використовують наступні показники: валовий внутрішній продукт (ВВП); валовий національний продукт (ВНП); чистий валовий продукт (ЧВП); національний дохід (НД); особистий дохід (ОД); дохід в розпорядженні (ДР).

Слід зазначити, що протягом майже сімдесятих років у колишньому Радянському Союзі розвивалась і використовувалась система показників, яка мала назву баланс народного господарства (БНГ). Характерною особливістю цієї системи був розподіл суспільного виробництва на дві нерівнозначні сфери: матеріальне виробництво і нематеріальна сфера. Відповідно до цієї концепції сукупний суспільний продукт (ССП) і національний дохід (НД) створювалися тільки виробничою сферою, а продукт, вироблений нематеріальними галузями економіки (житлово-комунальне господарство, побутове обслуговування, охорона здоров'я, освіта, торгівля тощо) в розрахунок не брався. У той же час у розвинених країнах світу поширена система національних рахунків (СНР), уніфікована статистичною комісією ООН. Система національних рахунків – це система основних макроекономічних показників держави з урахуванням внеску у формування суспільного продукту усіх сфер суспільного виробництва. Щоб уникнути подвійного рахунку – ситуації, коли одна й та сама операція може бути врахована двічі, в СНР вирізняють такі поняття:

- проміжна продукція – це товари і послуги, що купуються з метою подальшої переробки, обробки або для перепродажу;
- кінцева продукція – товари і послуги, що купуються з метою кінцевого споживання, не для подальшої переробки чи продажу;
- додана вартість фірми – вартість, що створена в процесі виробництва на даному підприємстві і охоплює реальний вклад підприємств

ва у створення вартості конкретного продукту. Додана вартість не включає вартості проміжних товарів і послуг, що були придбані фірмою і використані в процесі виробництва.

Перехід України до сучасної системи національного рахівництва почався в 90-ті роки. Спочатку було введено відповідну систему макроекономічних показників на основні категорії валового внутрішнього продукту (ВВП). Валовий внутрішній продукт (ВВП) обчислюється як сукупна вартість усього обсягу кінцевих товарів і послуг, вироблених у країні впродовж року. Також до нього зараховуються результати зовнішньоекономічної діяльності. Такий підхід дає змогу охопити всі види економічної діяльності та запобігти повторному обрахунку продукції.

До ВВП при цьому не враховують: суть фінансової угоди (купівля – продаж акцій, облигацій); незавершене виробництво; перепродаж старих речей, які були у користуванні; транспортні платежі (виплати по соціальному страхуванню, допомога з безробіття, стипендії, тощо) і види діяльності, які неможливо точно прорахувати (робота домогосподарств, тіньові операції, бартер) [2].

З метою порівняння динаміки реальних обсягів виробництва у структурі національної економіки обчислюють номінальний (у то поточних цінах) і реальний (у базових цінах) ВВП. Співвідношення між ними прийнято називати дефлятором ВВП. Номінальний ВВП – це обсяг виробництва, який вимірюється в поточних цінах, що існують на момент виробництва:

Номінальний

$$\text{ВВП} = \sum_{i=1}^n p_i \cdot q_i, \quad (1)$$

де q_i – обсяг виробництва i -го товару в поточному році; p_i – ціна i -го товару в поточному році.

Реальний ВВП – це обсяг виробництва, який вимірюється в базових цінах, тобто на величину цього показника впливає лише зміна обсягів виробництва.

Реальний

$$\text{ВВП} = \sum_{i=1}^n p_0 \cdot q_i, \quad (2)$$

де q_i – обсяг виробництва i -го товару в поточному році; p_0 – ціна i -го товару в базисному році.

Слід зазначити, що економічна криза 1991-1999 рр. призвела до падіння ВВП України в 1999 р. до 40,8 відсотків у порівнянні з 1990 р.

Особливо важким був 1994 р., коли рівень цін порівняно з 1991 р. зріс в 102 рази, а економіка країни виявилась на межі краху. У вересні 1996 р. в Україні була проведена грошова реформа. Її суть полягала у введенні національної валюти – гривні, виходячи з перерахунку 100 тис. карбованців на одну гривню.

Лише в 2000 р. було призупинено спад виробництва і намітилися тенденції до економічного зростання, яке триває до цього часу (у 2012 р. рівень реального ВВП України склав 69,3 % до 1990 р.).

Валовий національний продукт (ВНП) – ринкова вартість кінцевих товарів і послуг, вироблених за рік резидентами країни як на її території, так і за її межами (в інших країнах). ВНП вимірює вартість продукції, виробленої факторами виробництва, що знаходяться у власності громадян даної країни, у тому числі на території інших країн: $ВНП = ВВП + \text{чисті факторні доходи}$. Чисті факторні доходи дорівнюють різниці між доходами, отриманими громадянами даної країни за межами країни, і доходами іноземців, отриманими на території даної країни.

ВВП і ВНП мають як спільні риси, так і власні, притаманні кожному з вказаних показників особливості. Їх спільна особливість полягає у тому, що вони відображають кінцеві результати діяльності людей не тільки в матеріальному, але і в нематеріальному виробництві. Для України різниця між показниками ВВП і ВНП незначна й знаходиться в межах від одного до декількох відсотків.

Не менш важливе значення в СНР мають показники національного багатства (НБ), чистого валового продукту (ЧВП), національного доходу (НД), особистого доходу (ОД) й платіжного балансу країни (ПБ).

Національне багатство – це сукупність вироблених і нагромаджених суспільством матеріальних й духовних благ, набутих протягом усього його існування, а також природний потенціал країни.

Масштаби, структура і якісний рівень національного багатства визначають економічну могутність країни, потенціал її наступного соціально–економічного розвитку.

Національне багатство містить такі три складові.

1. Матеріальне багатство – це основний та оборотний капітал суспільства, а також обіговий капітал.

Основний капітал – засоби праці: будинки, споруди, верстати, устаткування тощо. Оборотний капітал – предмети праці: сировина, матеріали, енергетичні ресурси, оброблені людською працею. До обігового капіталу належать готова продукція та страхові внески.

Структуру цього багатства становлять всі матеріальні блага соціальної сфери: університети та школи, лікарні та санаторії, об'єкти культури та спорту, житловий фонд, майно населення, державні запаси, природні ресурси, які вже залучені до процесу виробництва. По суті, речове багатство являє собою нагромаджену працю суспільства, виражену в матеріальних благах за певний тривалий історичний період. Зміст структури речового багатства постійно змінюється під впливом НТР та соціально-економічних зрушень. У міру розвитку суспільства речове багатство нації збільшується.

2. Нематеріальне багатство. До нього належать грошові цінності у вигляді грошових знаків, цінних паперів, а також усі людські здібності й досягнення в науці, культурі, спорті, мистецтві, нагромаджений виробничий досвід суспільства, виражений у загальнолюдському знанні.

3. Природне багатство – це пізнані (розкриті) природні ресурси: земля, повітря, ліс, розвідані корисні копалини, клімат. Багатоманітні елементи природи є природним даром людині з боку природи і по суті – потенційним багатством нації. Природа – матеріальна передумова виробництва та природне середовище життєдіяльності нації. Більшість елементів природного багатства не збільшується, а зменшується в результаті антропогенного впливу. Тому існує проблема збереження та суворой економії елементів природного багатства.

За нестабільності економіки, її реструктуризації, існування умов для розвитку ринкових відносин слід сформулювати оптимальний взаємозв'язок між усіма елементами структури національного багатства. Необхідно розробити і запровадити до відтворювального процесу найраціональнішу структуру використання елементів національного багатства. Таким чином можна збільшити багатство нації. Національне багатство (НБ) є одним із індикаторів стану розвитку економіки. Динаміка величини НБ може бути зіставлена з динамікою економічного зростання. Крім того нерідко НБ стає поштовхом для збільшення динаміки реального ВВП.

До СНР відносять також показники чистого валового продукту (ЧВП) й національного доходу (НД).

ЧВП – ринкова вартість річного обсягу кінцевих товарів та послуг за винятком відрахувань на споживання капіталу (амортизації – щорічних відрахувань, що показує розмір капіталу, спожитого в процесі виробництва).

Національний дохід – це дохід, який створено факторами виробництва в результаті їхньої участі в процесі виробництва поточного обсягу ВВП, або вартість ресурсів, що використовуються для виробництва.

ва обсягу продукції в поточному році. НД розраховується шляхом вилучення з вартості чистого внутрішнього продукту непрямих податків. НД у 1990р. склав 92 млрд. дол., у 2011р. – 163 млрд. дол., тобто виріс на 77 відсотків.

Водночас доля у світовому національному доході знизилась з 4,17 відсотків у 1990р. до 2,32 відсотків у 2011р. По показнику національного доходу серед країн – сусідів у 2011р. України зайняла 4 місце (табл. 1, 2). В той час, як по даному показнику Україна у 1990р. посідала 2 місто [3].

Таблиця 1 – Національний доход України та країн – сусідів, в % в 1990, 2011 рр.

Роки	Україна	Росія	Болгарія	Білорусь	Польща	Румунія	Молдова	Угорщина	Усього
1990	92	567	20	19	62	41	4	32	837
2011	163	1798	52	53	499	187	7,6	132	2891,6

Таблиця 2 – Національний доход України та країн – сусідів, в % в 1990, 2011 рр.

Роки	Україна	Росія	Болгарія	Білорусь	Польща	Румунія	Молдова	Угорщина	Усього
1990	10,99	67,74	2,39	2,27	7,41	4,9	0,48	3,82	100,0
2011	5,64	62,18	1,8	1,83	17,26	6,47	0,26	4,56	100,0

Особистий дохід – це дохід, отриманий сім'ями та окремими індивідами до сплати податків. Особистий дохід можна отримати, коли від національного доходу відняти внески на соціальне страхування, податки на прибуток корпорацій, нерозподілений прибуток корпорацій і додати суму трансфертних платежів. Він розподіляється на споживання, заощадження і сплату податків.

Наприкінці слід зазначити. Уся сукупність показників національної економіки складає цілісну систему і дає можливість за допомогою їхнього детального аналізу і динамічного порівняння досліджувати основні характеристики й пропорції.

1. Національна економіка / В.І. Мельникова, О.П. Мельникова, Т.В. Сідлярчук, І.Ю. Тур, Г.М. Шведова. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 248 с.

2. Пічна Ю.В. Національна економіка / Ю.В. Пічна; за ред. П.В. Круша. – 3-є вид. – К.: Каравела, 2011. 448 с.

3. Министерство финансов: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: l.minfin.com.ua/l/qar/

Отримано 23.01.2014